

ВЗАЄМОДІЯ АДВОКАТУРИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

БАНДУРКА Сергій - доктор філософії, докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.11>

Адвокатура впродовж всього періоду свого становлення і розвитку постійно взаємодіє з органами державної влади та іншими суб'єктами права, які державою наділені владними повноваженнями.

Адвокатура не діє ізольовано, її діяльність та надання правової допомоги є складовою загальнодержавної діяльності системи державних органів влади, місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян, уповноважених на надання послуг населенню у сфері реалізації їх законних прав та свобод, інтересів юридичних осіб, держави і суспільства.

У зв'язку з цим у статті розглянуті роль і місце адвокатури в системі органів державної влади та інших суб'єктів владних повноважень.

Наголошено, що відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а для надання професійної правової допомоги в Україні діє адвокатура, яка включена до системи правосуддя.

Охарактеризована компетенція та повноваження органів державної влади в Україні, органів місцевого самоврядування, судової влади та об'єднань громадян.

Аргументовано, що конституційність принципу незалежності адвокатури є одним з визначальних принципів організації та діяльності адвокатури.

Показано, що громадянське суспільство без розвиненого та незалежного інституту адвокатури не може існувати. У сучасних умовах воєнного стану, викликаного російською агресією проти України, захист прав і свобод людини набув не тільки національного характеру, а й став міжнародною проблемою, а роль і значення адвокатури незмірно зросли.

Вказано, що права людини, які підлягають захисту, не є досягненням окремої правової системи, вони розроблені і визначені світовою спільнотою.

і їх захист передбачений не тільки національним законодавством, а й низкою міжнародних правових актів, ратифікованих Україною.

Говорячи про взаємодію адвокатури з системою державних органів та іншими суб'єктами владних повноважень, автор вважає, що необхідно виходити з того, що система в цьому випадку представляє собою сукупність усіх органів державної влади, установ, організацій, які складають цілісний механізм державного управління, які пов'язані відповідною структурою, наявністю необхідних і достатніх для досягнення цілей взаємодії і зв'язків між її елементами. Елементами системи будуть військові адміністрації, районні і державні адміністрації, територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади, міністерства та їх структурні підрозділи, департаменти, комітети, управління, асоціації та інші державні відомства та органи місцевого самоврядування з їх виконавчими структурами.

Адвокатура України взаємодіє як зі всією системою державної влади і місцевого самоврядування, так і з кожним із її окремих елементів. Кожний елемент системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування є її підсистемою і має свої повноваження та компетенцію, встановлені нормативно-правовим актом. Адвокатура України є підсистемою в системі органів правосуддя України і діє на основі Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інших законів України, зокрема Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та відповідних міжнародно-правових актах.

Ключові слова: адвокатура, взаємодія, державні органи, органи місцевого самоврядування, правова допомога, права і свободи людини.

**Стан наукової розробленості
теми дослідження**

Взаємозв'язок адвокатури та системи державних органів досліджували окремі українські вчені, зокрема Святоцька В.О. (Інститут адвокатури України: становлення і розвиток – дисертація, 2010 р.), Тацій Л.В. (Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина – дисертація, 2008 р), Грицюк І.В. (Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини в контексті реалізацій права на правову допомогу адвоката – стаття, 2018 р.), Ірина Василик (Сторінки української адвокатури – стаття, 2014 р.), М.В. Никифорак (Адвокатура на Буковині в період її перебування в складі Австрії – стаття, 2016 р.), окремі факти із історії становлення адвокатури розглядали Н.С. Старченко, С. Довбищенко, С. Блащук, Д. Ващук та інші.

Окремим питанням організації та діяльності адвокатури та її взаємовідносин з органами державної влади були присвячені монографія О.Д. Святоцького «Адвокатура: історія і сучасність», «Сучасні системи адвокатури» колективна монографія за редакцією О.Д. Святоцького, монографія В.І. Шишкіна «Судові системи світу», докторська дисертація І.В. Назарова «Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз». Загальні аспекти адвокатської діяльності розглядалися також такими авторами, як М.О. Баймуратов, С.В. Шевчук, М.В. Буроменський, О.І. Безпалова, Т.В. Ворфоломєєва, В.Г. Гончаренко, Т.Б. Вільчик, М.Ю. Борщевський, П.В. Хотинець та інші.

Вказані вчені ґрунтовно вивчали діяльність адвокатури, її взаємодію з органами державної влади та іншими суб'єктами владних повноважень у мирний час, до повномасштабної війни, розпочатої 24 лютого 2023 року російською федерацією проти України.

Впровадження в Україні воєнного стану, згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [13], обумовили радикальні зміни в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, а відтак і адвокатури, яка з ними взаємодіє.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі взаємодії адвокатури і органів державної влади та інших суб'єктів владних повноважень у сучасних умовах їх діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що ця стаття є однією із перших, у якій розглядається взаємодія адвокатури і державних органів влади з урахуванням особливостей діяльності в умовах воєнного стану при повній пріоритетності принципу захисту прав і свобод людини як основного завдання держави.

У ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказано, що адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [7].

Місце адвокатури, її роль та завдання серед державних органів влади та інших суб'єктів владних повноважень визначені ст. 59 Конституції України: «Кожен має право на професійну правову допомогу. У деяких випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав».

Конституція України закріплює систему державних органів, через діяльність яких реалізуються завдання і функції Української держави. У ст. 6 Основного Закону України – Конституції України встановлено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених конституційних межах і відповідно до законів України. [14]

Державна влада в Україні здійснюється, насамперед, центральними органами (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) та їх уповноваженими особами на місцях, які призначаються з центру (голови обласних державних адміністрацій, а в умовах воєнного

стану – військових адміністрацій, начальники головних управлінь, департаментів та інш.), а також судами, які діють від імені України і представляють судову владу. Місцеві представницькі органи, що обираються населенням (обласні, районні, міські ради, ради об'єднаних територіальних громад, селищ та сіл, їх голови чи старости в селах) в законі визначені як органи місцевого самоврядування. Базовим принципом побудови державної влади в Україні, згідно з Основним Законом, є її поділ на законодавчу, виконавчу і судову гілки влади.

Теорію поділу влади розробив Шарль-Луї Монтеск'є (1689 – 1755) – французький філософ і юрист, яку він висловив у фундаментальній праці «Про дух законів». Монтеск'є розумів право як вираження справедливості. Найважливіша ознака, яка відрізняє суспільство від інших форм розвитку людської спільноти. Основну увагу у вченні про державу Монтеск'є приділяє питанням форм правління (республіка, монархія, деспотія) та розподілу влади. [5]

У Юридичній енциклопедії поділ влади поданий як «1) політично-правова доктрина, у якій державна влада розглядається як сукупність різних владних функцій – законодавчих, виконавчих, судових, контролюючих та інших, що здійснюється відповідними державними органами. За наявності достатніх стримань і противаг такий поділ влади не дозволяє зосередити владу в інших руках, що запобігає узурпації її одним суб'єктом, зловживання владою і тим самим забезпечує громадян від свавілля з боку влади та гарантує політичний плюралізм... 2) один із основних принципів конституціоналізму, який ґрунтується на політико-правовій доктрині поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову та інші види влади. Кожна з цих влад здійснюється незалежно один від одного відповідними державними органами, а кожний з цих органів діє в межах, наданих йому Конституцією та законами держави повноважень» [16].

Принцип поділу влади вперше було втілено в Конституції США 1787 року. У Конституції Сполучених Штатів Америки законодавча, виконавча та судова гілки влади

не тільки були відокремлені одна від одної, а й кожна була наділена можливостями взаємного контролю через відповідну систему стримувань і противаг.

Органи державної влади діють у відповідно до законів України та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших уповноважених центральних органів виконавчої влади.

«Орган держави – структурно організований колектив державних службовців (або один державний службовець), котрі наділені державою владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для виконання її завдань і функцій... Сукупність передбачених у законі або в іншому нормативно-юридичному акті прав і обов'язків органу держави становить його компетенцію». [1]

Орган державної влади представляє державу на основі власного правового статусу у відповідності з державою – владними повноваженнями, які закріплені в спеціальному нормативно-правовому акті (законі, указі, постанові, положенні, статуті тощо).

У ст. 19 Конституції України вказано, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні, згідно з Конституцією України, є Верховна Рада України. Повноваження Верховної Ради України визначені в ст. 85 Конституції України, згідно з якими лише Верховна Рада України має право ухвалювати закони і ніякі інші державні органи не мають права приймати законодавчі акти. Органи виконавчої влади здійснюють державну владу у формі реалізації законів, прийнятих Верховною Радою України. Вищим органом виконавчої влади є Уряд – Кабінет Міністрів України (ст. 113 Конституції України). Кабінету Міністрів України підпорядковані центральні органи виконавчої влади: міністерства, державні служби, комітети та органи державної влади зі спеціальним статусом, такі як Антимонопольний

комітет України, Служба безпеки України, Фонд державного майна України та інші.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України в межах, встановлених Конституцією України.

У систему державних органів входять місцеві органи виконавчої влади (обласні і районні державні адміністрації), військові адміністрації в умовах воєнного стану, діяльність яких регулюється Конституцією України, Законом України «Про місцеві державні адміністрації» [10], Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [11] та іншими законами.

Главою Української держави є Президент України, який виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Повноваженням Президента України, порядку його обрання та основою його відносин з іншими складовими системи державних органів у Конституції України присвячено розділ V «Президент України».

З державними органами взаємодіють, будучи незалежними, органи місцевого самоврядування – сільські, об'єднані територіальні громади, районні міські та обласні ради, діяльність яких регулюється окремим Законом України «Про місцеве самоврядування». [9]

Правосуддя в Україні здійснюється судовою владою. Судова влада – незалежна гілка державної влади, яка має захищати права і свободи людини, інтереси держави і суспільства, забезпечувати додержання законності та справедливості шляхом застосування законів до конкретних життєвих ситуацій.

Адвокатура України в питаннях захисту прав і свобод людини взаємодіє з державними органами влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами владних повноважень, які уповноважені на виконання діяльності із захисту прав і свобод людини.

Конституційна судова реформа 2016 року значною мірою торкнулася й стату-

су адвокатури. Так, внесені зміни до ст. 59 Конституції, у якій зазначається, що кожен має право на професійну правничу допомогу, та Розділ VIII «Правосуддя» Конституції України було доповнено ст. 131-2, у якій зазначається, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Таким чином, адвокатуру було включено до системи правосуддя. У той же час, як передбачено Конституцією України, незалежність адвокатури гарантується, що дає підстави вважати, що конституційність принципу незалежності адвокатури, є одним із визначальних принципів в її організації та діяльності. Усе це призводить до того, що в Україні тривають дискусії з приводу визначення ролі й місця адвокатури в державі, залишається дискусійним питання допустимості втручання держави в діяльність адвокатури, зміцнення гарантій її незалежності. Очевидно, що після внесення відповідних змін до Конституції чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» потребує суттєвого вдосконалення. З огляду на це питання конституційно-правового закріплення в Україні належної (оптимальної) моделі організації та діяльності адвокатури набуває особливої актуальності. [13, с. 142]

Сьогодні неможливо уявити собі розвинене громадянське суспільство без незалежного інституту адвокатури, який з огляду на його специфічні функції охороняє законні права та інтереси громадян України завдяки здійсненню захисту від кримінального обвинувачення та надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах у конфліктах з державою та юридичними особами.

У сучасних умовах суспільного життя і державної діяльності, коли захист прав і свобод людини набув не тільки національного характеру, а й став міжнародною проблемою, значення і роль адвокатури незмірно зросли.

Права людини, які підлягають захисту, не є досягненням окремої правової системи, вони визначені світовою спільнотою і їх захист передбачений низкою міжнародних правових актів та конкретизований у національних правових системах.

Адвокатура, як інститут захисту прав людини, пройшла своє становлення впродовж кількох століть, вона набувала певного міжнародного і національного розвитку, власних стандартів, і принципів адвокатської діяльності, які є ефективними засобами захисту прав і свобод людини.

Виникнення адвокатури, як правового і суспільного явища, було відповіддю на потребу розв'язання суспільних конфліктів, протидію порушенням прав людини і незаконним посяганням держави на суспільні інтереси та інтереси окремих громадян. Адвокатура впродовж всього періоду свого функціонування удосконалювалась, розвивалася її мережа, вона освоювала нові форми правової регламентації та правової доктрини.

Розвиток адвокатури України є невід'ємною частиною історії України, оскільки без виявлення і врахування досвіду адвокатури, її формування, місця і ролі в суспільному житті, неможливий розвиток України як суверенної, демократичної і правової держави, особливої актуальності діяльність адвокатури набула в умовах воєнного стану.

Згідно з українським законодавством про адвокатуру, на неї, як на правовий інститут, покладається важливе завдання професійного захисту інтересів фізичних і юридичних осіб.

У зв'язку з цим постає необхідність постійної взаємодії адвокатури та системи органів державної влади, інших суб'єктів владних повноважень.

Зміни суспільних відносин і реформування правової системи України, які відбуваються постійно, ускладнюють фізичним і юридичним особам орієнтування в сучасному законодавстві, їх можливість використовувати його положення для захисту своїх прав, свобод та законних інтересів.

Говорячи про систему органів державної влади, необхідно виходити з того, що система в цьому випадку представляє собою сукупність усіх органів державної влади, установ, організацій, які складають цілісний механізм державного управління, які пов'язані відповідною структурою, наявністю необхідних і достатніх для до-

сягнення цілей управління, і зв'язків між її елементами. Структура системи відображає внутрішню організацію, порядок і побудову системи, тобто структури – це сукупність елементів і співвідношення (зв'язків) між ними. Елементом системи будуть районні і обласні державні адміністрації, територіальні управління центральних органів виконавчої влади, міністерства та їх структурні підрозділи, комітети, управління, асоціації та інші державні відомства. Кожний елемент системи органів державної влади є її підсистема. Адвокатура України взаємодіє як зі всією системою державної влади, так і з її окремими елементами. Адвокатура України є підсистемою в системі органів правосуддя України.

Систему об'єднань громадян складають громадські організації, такі як політичні партії, рухи, релігійні, культурні, спортивні та інші об'єднання, утворені відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання».

Вільчик Т.В. зауважує, що адвокатура в демократичному суспільстві функціонує як незалежна інституція, тобто не підпорядкована державі, забезпечена від будь-якого стороннього втручання та є особливим правозахисним інститутом в Україні. Про це свідчить імператив професійного захисту прав та законних інтересів осіб у суді, публічно-правовий статус цього інституту, надання державою права на отримання правової допомоги абсолютно всім фізичним і юридичним особам. Незалежність адвокатури є одним з головних принципів адвокатської діяльності. [3, с. 62]

У Конституції України вказано, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, незалежність адвокатури є гарантованою. Засади організації й діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

С.В. Прилуцький вважає, що в умовах становлення правової держави однією із важливих об'єднуючих ланок між громадянським суспільством та державою повинна виступати адвокатура. І в цьому аспекті адвокатура вбачається як цілісне, органічно самостійне, самоврядне об'єднання

професійних юристів зі статусом адвоката. Водночас незалежність адвокатури від держави має бути ключовим принципом цього правозахисного інституту та необхідною умовою довіри людини в захисті її прав. Саме з цих позицій адвокатура, як правовий інститут, не є приналежністю держави та окремим органом її влади. Адвокатура, не будучи носієм влади, впливає на правові процеси силою знання закону, силою переконання, інформаційного забезпечення про роль, місце та інтереси індивідів, колективів, організацій.

Водночас, при наданні адвокатами кваліфікованої юридичної допомоги, разом з приватним інтересом захищається й публічний інтерес всього суспільства, який, перш за все, виражається у встановленні режиму законності, своєчасному причиненні порушень прав людини, їх відновленні і попередженні таких порушень у майбутньому [6, с. 54].

У ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. [7]

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Низка міжнародних загальновизнаних документів (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», прийняті восьмим Конгресом ООН з питань запобігання злочинності і поведження з правопорушниками (27 серпня – 7 вересня 1990 р.), підтверджують, що адвокатура – незалежний, не підпорядкований державі орган, а правова допомога у цивільних, адміністративних та кримінальних справах – не є винятковою функцією держави. Українська держава сама встановила, що українська адвокатура

– це професійне громадське об'єднання. А як відомо, саме громадські об'єднання (організації) є організаційною основою громадянського суспільства, які державі не підпорядковані.

Здійснення публічно-правових функцій не є монополією органів державної влади або місцевого самоврядування. Окремі недержавні структури можуть також наділятися такими функціями, це, наприклад, органи нотаріату або органи адвокатського самоврядування, політичні партії. Публічно-правові завдання органів адвокатури полягають, наприклад, у передбачених законом випадках надавати безоплатне юридичне обслуговування окремих категорій громадян. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [8] адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, визначаються як суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги. У такому випадку надання кваліфікованої юридичної допомоги є вже не правом, а обов'язком адвоката, пов'язаним зі здійсненням державою захисту прав і свобод людини й громадянина. А це зі свого боку обумовлює необхідність надання відповідних гарантій з боку держави.

У свою чергу, А. Воробійов, А. Поляков та Ю. Тихонравова, розкриваючи місце та роль адвокатури в суспільстві та державі, вважають, що адвокатура як правовий інститут не може бути належністю держави. Адвокатура не володіє примусовою силою, а впливає лише силою морального авторитету, силою думки, силою знання про належну соціально значущу поведінку індивідів, колективів, організацій і самої держави. Особа в громадянському суспільстві повинна бути вільною і володіти власністю. [18]

С. Пашин вказує на те, що недемократична держава у своєму повновладді прагне підім'яти громадянське суспільство, знищує передусім основи особистої незалежності підданих – громадянські свободи, ринок і приватну власність, закріпачує громадян аж до заборони їм вільно вибирати місця проживання і роботи. Пригнічуються канали зворотного зв'язку, будь-яке

інакомислення, і з особливою люттю – преса і правозахисний рух. Підкуповуються грошима депутати, судді втрачають незалежність і зводяться до рівня звичайних державних службовців. Адвокатура перетворюється на підконтрольний державі (як правило, Міністерству юстиції) орган; адвокати, разом з іншими чиновниками, присягають на вірність державі. Запроваджуються ручні «правозахисники» [19]. Таку ситуацію можна бачити на прикладі правової системи російської федерації.

Як стверджує А. Козьмініх, аналіз конституційного законодавства і міжнародних пактів з прав людини свідчить, що в останню третину ХХ ст. юридична допомога усвідомлюється як одна з важливих гарантій прав особи, реалізація якої забезпечується механізмом співпраці держави і громадянського суспільства. Факт гарантії по забезпеченню юридичною допомогою через функціонування адвокатури – інституту громадянського суспільства – покладає на державу певні обов'язки щодо підтримки цього інституту. Ці зобов'язання можуть бути закріплені як у законах про адвокатуру, так і в спеціальних договорах між співтовариством адвокатів і державою в особі Міністерства юстиції. Міжнародні пакти про права людини і багато національних конституцій обґрунтовано пов'язують правову допомогу адвокатів з правом кожного на судовий захист. Діяльність адвокатури не вичерпується судовим представництвом (захистом) – вона значно ширша, маючи і консультативний характер і забезпечуючи ефективність судового захисту [4].

У міжнародно-правових документах ООН, Ради Європи, Європейського Союзу вказано на засадничу роль адвокатури в діяльності судової системи в різних умовах, підкреслено важливість її організації в спосіб, що забезпечує незалежність від будь-якого стороннього впливу на її діяльність.

Зокрема, Консультативна рада європейських суддів (КРЄС) на основі Кодексу поведінки європейських адвокатів, Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, Основних принципів Організації Об'єднаних Націй стосовно Незалежності Судової влади, Основних

принципів Організації Об'єднаних Націй про Роль адвокатів та Бангалорських принципів поведінки суддів, підготувала Висновок про відносини між суддями та адвокатами, виходячи з принципу, що ці відносини впливають на якість і ефективність правосуддя та здатні їх вдосконалити [2].

У 2017 році Парламентська Асамблея Ради Європи підготувала меморандум «Аргументи на користь розроблення Європейської конвенції про юридичну професію», у якому зазначено: «Як визнав Європейський суд із прав людини, «специфічний статус адвокатів надає їм центральне місце під час здійснення правосуддя у ролі посередників між громадськістю і судами. Тому вони відіграють ключову роль у забезпеченні того, щоб суди, чия місія є засадничою у правовій державі, неодмінно користувалися довірою громадськості. Однак для того, щоби громадськість мала довіру до процесу відправлення правосуддя, вона також повинна мати довіру до здатності представників юридичної професії забезпечувати справедливе і ефективне представництво їхніх інтересів. Адвокати є головними дійовими особами в судовій системі, прямо залученими до її функціонування й до захисту сторони процесу».

Роль адвокатів у забезпеченні ефективного захисту окремих прав виходить за межі судової системи. Вони надають правову допомогу до початку судового провадження та в рамках альтернативних способів вирішення спорів, коли важливі питання можливо вирішити без звернення до переважаної національної судової системи; дійсно, незалежна експертна правова допомога здатна знеохотити відірваних від реальності клієнтів виграти в суді безперспективні справи» [17].

У зв'язку із вторгненням збройних сил росії на територію України, обстрілами та бомбардуванням майже всієї цивільної інфраструктури та житлового фонду, руйнуванням та пошкодженням об'єктів охорони здоров'я, освіти, культури, інших об'єктів соціального призначення мільйони громадян України змушені були покинути свої домівки, робочі місця, навчальні заклади. У зв'язку з чим виникло безліч питань,

пов'язаних з війною, зокрема, в якому порядку отримати соціальні виплати, що робити при втраті документів, знищенні майна, як отримати компенсацію за завдану шкоду, як бути з трудовими і соціальними гарантіями, як відновити зв'язки з близькими та рідними, що втрачені в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набули взаємодія адвокатури з військовими адміністраціями в наданні правової допомоги біженцям та вимушено переселеним особам, ветеранам та інвалідам війни, наданні дистанційної правової допомоги громадянам, які знаходяться у віддалених місцях перебування, або за станом здоров'я чи з інших особистих причин не можуть зустрітись з адвокатом.

Адвокатура вимушена враховувати і обмеження, які обумовлені умовами воєнного стану, зокрема, в отриманні інформації, у пересуванні, у розширенні обсягів надання безоплатної правової допомоги.

Умови правового режиму воєнного стану породили багато викликів не тільки в політичній, економічній, побутовій, військовій сфері, а й ініціювали зміни та доповнення до чинного законодавства, які необхідно враховувати адвокатам у повсякденній діяльності.

У взаємодії адвокатури і органів державної влади та суб'єктів господарювання виникла низка актуальних питань стосовно змін на ринку праці, особливостей правового регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану, тимчасових обмежень трудових гарантій та практичних кроків збалансування інтересів працівників і роботодавців, найманих працівників у державних установах, організаціях, підприємствах. Особливої уваги до дотримання законності викликають аспекти мобілізації працівників, соціальних гарантій добровольців територіальної оборони, волонтерів, благодійників, організація праці в умовах воєнного стану, зокрема, збереження місця роботи, посади, середнього заробітку за мобілізованим працівником, на підприємстві, в установі, в організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно

від підпорядкування та форми власності й у фізичних осіб-підприємців, у яких такий працівник працював на час призову.

В умовах воєнного стану у взаємовідносинах з органами державної влади та іншими суб'єктами владних повноважень адвокатам доводиться надавати правову допомогу в процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечення дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, охорони праці, врахування стану здоров'я тощо.

«Реалізація права правничої допомоги у воєнний час, як ми зазначали, досить ускладнила діяльність адвокатури і водночас вплинуло на її оновлення у частині організації роботи адвокатів, зміни режиму і формату функціонування професійного механізму. Вважаємо, що, незважаючи на труднощі та складні обставини, адвокатура продовжує функціонувати, виконувати основний обов'язок щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, організувати надання безоплатної правової допомоги особам, які потребують правового захисту, а також поширювати свою діяльність громадянам України, які знаходяться тимчасово за межами нашої держави. Варто також додати, що існує необхідність належного закріплення норм адвокатської діяльності в умовах воєнного стану на законодавчому рівні, що створить умови для ефективної діяльності адвокатів в особливих умовах». [15, с. 525]

Висновок

Адвокатуру України складають усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Під поняттям «адвокатська діяльність» слід розуміти незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Відповідно до ст. 59 Конституції України: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, перед-

бачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Цю статтю розміщено у розділі II Конституції України, яка регламентує захист прав і основоположних свобод людини та громадянина. Цим підкреслено особливий характер правового інституту, яким є адвокатура, діяльність якої спрямована на допомогу державі у виконанні нею певних функцій, визначених Основним Законом.

Адвокатура є єдиним структурним елементом політичної системи України, про який у законодавстві зазначено як про інститут громадянського суспільства.

Держава не може претендувати на статус правової без сильної і ефективної адвокатури. Адвокатура, як вже неодноразово підкреслювалось, не входить у систему органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень, проте в силу спільних завдань із захисту прав і свобод людини, вони мають бути партнерами у взаємодії адвокатури і держави у сфері захисту прав і свобод людини.

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія в 20-ти томах. Т. 3. Загальна теорія права. Харків : «Право», 2017. 951 с.
2. Висновок КРЄС № (2013) 16 про відносини між суддями та адвокатами. Судова влада України. URL:<https://court.gov.ua/userfiles/KRES%>
3. Вільчик Т.Б. Адвокатура й держава: взаємодія в забезпеченні прав і законних інтересів громадян. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2014. № 10 -1. том 1. С. 62-65.
4. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2008. 18 с.
5. Монтескьє Шарль Луї Філософський енциклопедичний словник (В.І. Шинкарук). Київ. НАН України, Аврис. 2002. С. 396 (742 с.).
6. Прилуцький С.В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах

становлення правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 54.

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013. № 27. ст.282.

8. Про безоплатну правову допомогу: закону України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 51. ст.577.

9. Про місцеве самоврядування : закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997. № 24. ст.170.

10. Про місцеві державні адміністрації : закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997. № 24. ст.170.

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України (із змінами) від 12.05.2015. № 389-VIII, опубліковано 12 липня 2022 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

12. Про правовий режим воєнного стану : закон України. *Відомості Верховної ради України (ВВР)*, 2015. № 28. Ст. 250 із змінами станом на 20.09.2023.

13. Рибалко Г.С. Роль і місце адвокатури в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». Випуск 30, 2020. С. 142.

14. Система органів державної влади в Україні. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki>.

15. Хомин Д.Р., Шандрук А.М. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий журнал*. 2023. № 1. С. 513-525.

16. Юридична енциклопедія в 6-ти томах. Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. Т. 4. 2002. 717 с.

17. The case for drafting a European convention on the profession of lawyer. Committee on Legal Affairs and Human Rights. Doc. 14453. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24296&lang=en>.

18. Воробйов А., Поляков А., Тихонравова Ю. Теория адвокатуры. Москва : Грань, 2002. 496 с.

19. Пашин С. Государство и гражданское общество, или Игра в орлянку. URL:<http://www.index.org.ru/journal/16/pashin.html>.

SUMMARY

The legal profession, throughout its entire formation and development, constantly interacts with state authorities and other legal entities endowed by the state with governing powers. The legal profession does not operate in isolation; its activities and provision of legal assistance are integral components of the overall activities of the state authorities, local self-government bodies, and citizens’ associations authorized to provide services to the population in realizing their legal rights and freedoms, the interests of legal entities, the state, and society.

In this regard, the article examines the role and place of the legal profession in the system of state authorities and other subjects with governing powers. It emphasizes that according to Article 59 of the Constitution of Ukraine, everyone has the right to professional legal assistance, and for the provision of professional legal assistance in Ukraine, there is the legal profession, which is integrated into the judiciary system.

The competence and powers of state authorities in Ukraine, local self-government bodies, judicial authorities, and citizens’ associations are characterized. It is argued that the constitutionality of the independence principle of the legal profession is one of the defining principles of the organization and activities of the legal profession.

It is shown that civil society cannot exist without a developed and independent institution of the legal profession. In modern conditions of the state of war caused by Russian aggression against Ukraine, the protection of human rights and freedoms has acquired not only a national character but also become an international problem, and the role and significance of the legal profession have immensely increased.

It is noted that human rights, subject to protection, are not an achievement of a separate legal system; they are developed and defined by the global community, and their protection is envisaged not only by national legislation but also by a series of international legal acts ratified by Ukraine.

Speaking about the interaction of the legal profession with the system of state authorities and other subjects with governing powers, the author believes that it is necessary to consider that the system, in this case, represents the totality of all state authorities, institutions, organizations that constitute a coherent mechanism of state governance, interconnected by the necessary and sufficient structure for achieving the goals of interaction and relations between its elements. Elements of the system include military administrations, district and state administrations, territorial units of central executive bodies, ministries and their structural subdivisions, departments, committees, administrations, associations, and other state bodies and local self-government bodies with their executive structures.

The legal profession of Ukraine interacts both with the entire system of state authorities and local self-government and with each of its individual elements. Each element of the system of state authorities and local self-government is its subsystem and has its powers and competence established by regulatory legal acts. The legal profession of Ukraine is a subsystem in the system of Ukraine’s judiciary and operates based on the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Advocacy and Legal Practice,» other laws of Ukraine, including the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine, and relevant international legal acts.